
Leena-Maija Rossi (1999): *Taide vallassa. Poliittikkäsityksen muutoksia 1980-luvun suomalaisessa taidekeskustelussa*. Taide, Helsinki, 301 s.

Maallikot usein luulevat, että politologit tutkivat politiikkaa minkä tahansa ilmiön suhteen. Ammattikunnan kielenkäytössä tietyt politiikkapuheen muodot ovat kuitenkin vakiintuneet ”politologian tutkimuskohteeksi” ilman että niiden poliittisuutta tarvitsisi kysyä. Sen sijaan jotkut toiset ilmiöt, joiden poliittisuutta tänä päivänä kukaan ei sinänsä epäile, on jätetty noiden ”tutkimuskohteiden” ulkopuolelle ja niitä tutkivat politologit saavat ammattikunnan keskivertoväen (*mainstream*) parissa epäilyttävän maineen. Näin politiikan ilmiön problematisoinnista lähtevät tutkijat joutuvat joko hyväksymään epäilyttävyyden tai ainakin legitimoimaan aiheensa sopivuutta ammattikuntatraditioon.

Onneksi kuitenkin politiikkaa tutkitaan myös muilla aloilla. Politologien ei pidä suhtautua tähän mustasukkaisesti. Tieteenalojen ja niille muodostuneiden ammattikuntien kilpailun kannalta on hyvinkin ymmärrettävä, että esimerkiksi historioitsijat, filosofit, kirjallisuudentutkijat ja tiedotustutkijat tutkivat politiikkaa. Näitä tutkimuksia politologienkin ilman muuta kannattaa lukea, lähtökohtanaan valmius ottaa oppia muiden perspektiiveistä ja käyttää itse niitä ammattikuntatradition tuottamien kohderajoitusten ylittämiseen. Samalla voi kuitenkin kysyä, lopettavatko ao. alojen edustajat tutkimisen juuri silloin kun se muuttuu politologeille mielenkiintoiseksi, kuten esimerkiksi kielitieteilijäin vilkastuneen poliittisen puheen tutkimuksen suhteen olen yhä uudelleen joutunut toteamaan (vrt. Palonen, *Politiikka* 1/1997).

Leena-Maija Rossin Helsingin yliopistossa tarkastettu taidehistorian väitöskirja käsittelee aihepiiriä, joka ei ole vieras politologeillekaan. Raija-Leena Luoman tutkimukset 1990-luvun taidehallintopuheeseen sisältyvistä käsityksistä taiteen ja politiikan suhteista (ks. esim. *Politiikka* 4/1997 ja liseniaatintyö Jyväskylän yliopisto SL. 1998) ovat tutkimusasetelmaltaan rinnakkaisia Rossin työlle. Tosin hänen aineistonsa on ensisijaisesti aktiiviivitaiteilijain omaa puhetta, kun taas Luoma käyttää komitea- ja lausuntoaineistoihin sisältyviä käsityksiä taiteesta, politiikasta ja niiden suhteista. Perustulkinnoissaan taide- ja poliittikkäkäsitteiden yhteensovittavuudesta molemmissa töissä on paljon yhteistä. Sen, joka haluaa saada kuvan alan keskustelusta, kannattaakin tutustua molempiin.

Ansiona Rossin työssä on ennen muuta sen hämmästyttävän runsaan politiikkapuheen läpikäynti ja analysointi, mitä *Taide*-lehden kirjoituksissa sekä sitä täydentäen ja muussa 1980-luvun ohjelmallisessa taidepuheessa on esitetty. Hänen keskeisen teesinsä mukaan vuosikymmenen alussa tapahtui yksiselitteinen käänös ”politiikanvastaiseen” suuntaan, kun taas vuosikymmenen loppupuolella virisi uudenlainen kiinnostus politiikkaan. Tekijä tulkitsee muutosta siten, että irtisanoutuminen liittyy ahtaasti sektoraaliseen politiikkapuheeseen, kun taas tämän kritiikki edellyttää ”laajempaa” tai aspektiteoreettista näkemystä politiikasta. Jälkimmäisellä näkemyksellä on tekijän aineistossa selvät yhteytensä feministiseen ja postmoderniin politiikan teoretisointiin.

Se, mitä tekijä saa esiin tästä perusmateriaalista on politologienkin kannalta ehdottoman kiintoisaa ja politiikan käsitteen suomalaisen erityishistorian tulkinneille tärkeä lisä. Tosin päättelyä suhteutetaan varsin niukasti mihinkään laajempiin yhteyksiin, lukuun ottamatta yhdysvaltalaisen uuden pro-poliittisen taidekeskustelun

käyttöä koko työn taustana. Sen merkitys suomalaiselle 1980-luvun lopun keskustelulle on niin vahva, että Rossin tulkinta 1980-luvun lopun käänteestä politiikkamyönteiseen suuntaan nojautuu paljolti *Taide*-lehdessä julkaistujen ulkomaalaisten kirjoittajien kirjoituksiin. Sen sijaan muu kotimainen politiikan vastainen puhe (vrt. Kari Paakkunaisen nuorisotutkimukset), ”vaihtoehtoisen politiikan” etsintä nimenomaan vuosikymmenen alkupuolella (esim. *Uudistuva Ihmiskunta*-lehti) tai varhaisempien vuosikymmenien suomalaisten taiteilijain suhtautuminen politiikkaan (vrt. esim. Jouko Tyyrin osuus teoksessa Matti Kekkonen & Jouko Tyyri, *Asiat ja Asenteet*, 1959) jää noteeraamatta sekä jaksot postmodernista ja feminismistä paljolti esitteleviksi

Käsitehistorian perspektiivistä Rossin työssä puhutaan ”politiikkakäsityksistä” erilaisissa merkityksissä, joiden välisiä suhteita ei kunnolla tarkenneta. Epäilemättä politiikka on käsitteenä paitsi kiistanalainen (*contestable*) myös sellainen, jossa konseptuaalinen ja normatiivinen ulottuvuus ovat vaikeasti erotettavissa, koska jokaiseen konseptioon sisältyy ainakin potentiaalinen arvoväriyksensä. Sanaston eri variantteja tai merkityksen erilaisia tulkintoja retorisesti muuntamalla voidaan myös modifioida käsitteen arvo sisältöä ja vastaavasti niin leimaavaan kuin juhlistavaankin käsitteen käyttöön sisältyy myös tulkintoja käsitteen merkitysalasta ja spesifejä sanavalintoja. Miten tämä tapahtuu politiikan käsitteen suhteen, on kiintoisa tutkimuskohde.

Rossin asetelmassa politiikkaa koskevien arvovarausten analyysi on ikään kuin päällimmäinen mielenkiinnon kohde, josta myös löytyy eniten puhetta aineistossa. Sen sijaan suuri osa siteeratusta aineistosta tyytyy käyttämään politiikanvastaista leimakirvestä kovin sovinnaiseen tapaan. Nämä kuuluvat kyllä politiikkapuheeseen, mutta ”politiikkakäsityksistä” puhuminen niiden yhteydessä on turhaa.

Konseptuaalinen taso jääkin Rossilla paljon vaatimattomamman analyysin kohteeksi, vaikka tutkimuksen käsittelemästä koskevat teesit tavallaan edellyttävät siihen nojautumista. Sektori- vs. aspektiajattelun ero – jonka käytön puolustamisessa minun muinainen (1979) kirjaseeni on saanut hämmästyttävän vahvan aseman – on aineistosta löytyvien erojen ja muutostendenssien ”selitysperusteena” vähän yksinkertainen. Ehkä enemmän olisi saanut irti ”politiikan ilmiöt vs. politiikan ilmiö”-jaolla (ks. Palonen, *Politiikka* 4/1987), jonka mukaan politiikkakäsitykset vahvassa mielessä liittyvät vain jälkimmäiseen, kun taas sillä, mitä sanoo puolueista, valtiosta jne., ei sellaisenaan ole mitään tekemistä politiikan ilmiön käsitteellistämisen kanssa. Tässä mielessä Rossin aineistostaan esiin lukema pro-poliittinen käänne ei, ainakaan suomalaisten taidekirjoittajien ja taiteilijain osalta, vielä edellytä politiikan käsitteellistämistä itsenäisenä ilmiönä.

Diskurssianalyysi näyttää Rossin työssä jäävän, kuten usein muillakin, melko väljästi sovelletuksi ”puhetyyppien nimeämiseksi” sekä ”epäpoliittisen ja poliittisen diskurssin” erottamiseksi. Näin tekijä lähestyy politiikkaa tavallaan ulkokohtaisesti, käyttämättä hyväksi spesifisen politiikkaa koskevan tietämyksen ja jäsenyyksen mahdollisuuksia. Esimerkiksi taiteilijain ”vapauspuhe”-kategorian käyttö sivuuttaa kokonaan sen idean, että juuri politiikassa on kysymys vapautta edellyttävästä toiminnasta, siinä yksinkertaisessa mielessä, että politiikalle tunnusomaista on se, että toisin toimiminen on aina mahdollista (vaikka vaihtoehtojen erot voivatkin olla merkityksettömiä). Tosin tämä politiikan kontingenssin, eli pelivaran, aspekti vapauden ilmauksena ei näytä kunnolla tulevan esiin myöskään Rossin inspiroinnin lähteenä toimineessa amerikkalaisessa taiteilijain politiikkapuheessa.

”Taide”- ja ”politiikka”-figuurien suhteiden jäsentämiseen voisi ehkä pikemminkin eräänlainen inklusion ja eksklusion retoriikka tarjota nyansoivia mahdollisuuksia.

Tästä seuraavassa muutama ajatuskoe. Niitä perusteita, joilla taide julistetaan ”politiikan” vastaiseksi, sen ulkopuoliseksi, sille vieraaksi tms., voisi luokitella esimerkiksi seuraavien malliesimerkkien mukaisesti:

- taiteella ei ole mitään tekemistä puolueiden kanssa
- taide ei käsittele poliittisia aiheita
- taide ei ole sidoksissa poliittisiin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin
- taide on poliittisesti merkityksetöntä
- taidetta ei tule arvostella poliittisin kriteerein

Tällaisia esimerkkejä toki löytää Rossin esittelemästä keskustelusta, mutta jonkinlainen analyysi siitä, minkä asteisesta ja -tyyppisestä politiikan ulossulkemisesta on kysymys, olisi epäilemättä niin sektori-aspekti-jakoon kuin diskurssien luokituksiin verrattuna täsmentänyt sitä, millaisesta politiikasta irtisanoudutaan tai missä mielessä politiikka torjutaan. Vastaavalla tavalla voitaisiin siirtymistä poliittiseen asennoitumiseen ja siihen kätkeytyviä muuttuvia politiikan konseptiota koskevia sitoumuksia eritellä ja täsmentää vaikka seuraavia inklusion tyyppejä hyväksikäyttäen:

- taide on sellaisenaan politiikkaa
- taide on myös politiikkaa
- taide on samalla politiikkaa
- taide on aidointa/merkittävintä jne. politiikkaa
- politiikka ”pelkkänä teatterina” on aina myös taidetta
- politiikka on eräs taiteenlaji

Nämä näkökohdat huomioon ottaen Rossin lähtökohtateesiä politiikkaan suhtautumisen muutoksista ja sen perusteista olisi epäilemättä mahdollista nyansoida. Joka tapauksessa siitä Rossin ”tuloksesta”, että se politiikka jota 1980-luvun lopussa alettiin puolustamaan, oli jotakin muuta kuin sitä, mitä vuosikymmenen alussa vastustettiin, voidaan saada tukea yleisemmälle teesille puolue- ja järjestöparadigman murenemisesta politiikkapuheessa.

Rossin väitöskirjan aineistoa ja päätelmiä epäilemättä kannattaa käyttää suomalaisen politiikkapuheen historiaa ja nykytilaakin koskevissa tutkimuksissa. Samalla se kuitenkin viittaa politiikasta puhumisen spesifeihin vaikeuksiin nykysuomalaisessa akateemisessa ja kulttuurikeskustelussa. Poliitiikka ei enää – kuten vielä vuosisadan alussa – ole mikään ”sivistyssana”, jonka merkitys on ”opeteltava”, vaan melkein kuka tahansa luulee ”tietävänsä” mitä se tarkoittaa. Kuitenkin heti kun lähdetään erittelemään sitä, mitä kukin politiikalla tarkoittaa, myös taidepuheen aineisto tuo esiin hyvinkin erilaisia tematisointeja, joilla on erilainen kohteensa, kontekstinsa, historiansa jne. Juuri tämän vuoksi politiikan leimasimenomaisen käytön hylkääminen ja käsitteen käyttö myös laajemmassa keskustelussa tarkempia erotteluja tehden (missä mielessä politiikkaa? mikä politiikan aspekti on nyt esillä? missä suhteessa ”uutta” politiikkaa?) olisi niin politologien kuin käsitettä muilla aloilla tutkivien intressien mukaista.

KARI PALONEN